

Izsiljena apatija

Gregor Kardinar

Postalo je že povsem običajno, da se po vsakih volitvah in po vsakem referendumu sprašujemo o tem, od kod apatija, ki se izraža v nizki volilni udeležbi. Običajno se nam zdi tudi to, da vsakim volitvam iz različnih strani predhodijo nagovori o tem, kako pomembna je udeležba na tem prazniku demokracije, kako pomembna je aktivna demokracija in kako so se borili za to, da sedaj lahko odločamo. Pričujoči prispevek bo zastavil preprosto vprašanje: ali je krivca za politično apatičnost potrebno iskati na strani volilnega telesa ali na strani volilne izbire.

O VOLILNEM LISTIČU ALI ZAKAJ NE VOLIMO

Zakaj se torej velik del volilnih upravičencev ne udeležuje praznika demokracije? Menim, da obstajata dva osnovna načina, kako lahko odgovorimo na to vprašanje. Prvič lahko rečemo, da se državljani preprosto ne zmenijo za to, kako deluje država, v kateri živijo, ustvarjajo in umirajo. So pač idioti, kot bi rekli stari Grki, kjer je bil za idiota izvorno razglašen tisti, ki se ne briga za javno življenje, temveč se ukvarja zgolj z lastnim, privatnim interesom. Drugi odgovor pa je, da se državljani volitev ne udeležujejo zato, ker ne verjamejo, da bo njihova udeležba na prazniku demokracije tudi privedla do praznovanja, po katerem bi se kaj spremenilo. Za tem razmišljanjem pa ne stoji nujno hitra kalkulacija pod črto, češ da glas volivca v množici glasov ne bo imel zaznavnega učinka, temveč ždi skomig premišljevanja, da na političnem pladnju ni tiste opcije, ki bi bila zares vredna zaupanja dragocenega glasu. Ob udeležbi pri sleherni obliki oddajanja glasu nekemu drugemu, oddajanju, ki v osnovi temelji na temu, da nekemu zaupamo moč, ki je zraščena z našim volilnim glasom, gre skoraj vedno (izjeme bom omenil kasneje) za neko izsiljeno izbiro. Največkrat lahko izberemo le iz nabora možnosti, ki so nam bile predhodno ponujene. Pri aktivnem oblikovanju te palete možnosti državljani po skorajda strogem pravilu nismo nikoli udeleženi. Iz tega vidika lahko sklepamo, da apatični volivec, ki odmevu svojega glasu raje prepusti, da izzveni v tišini, ravna tako zato, ker je bil nekoč že razočaran od večine političnih opcij. Morda je opazil, da obstajajo nekakšni interesi in strasti, ki so vedno in povsod strukturirani na takšen način, da vsakogar, ki ga pokliče dovolj glasov, prične gnati v smer osebne požrešnosti, ne glede

na obstoječe predvolilne obljube.

Ugotoviti, kolikšen odstotek visoke volilne neudeležbe predstavlja prvi in koliko drugi način razmišljanja, bi bilo za analizo politične apatičnosti ključnega pomena. Sam bi recimo vsem, ki se praznika demokracije ne udeležujejo iz drugega razloga, svetoval, naj na volišču oddajo nepravilno izpolnjen volilni listič. S tem bi vendarle izrazili svoj glas, da se ne strinjajo z nobeno od ponujenih opcij. Še bolje bi seveda bilo, da bi takšna opcija formalno obstajala na volilnih lističih. Če bi možnost izbire nestrinjanja z nikomer obstajala formalno, torej ne le v smislu gverilskega pohabljanja volilnih lističev z nepravilnim obkroževanjem, bi lahko tudi razmišljali o uvedbi obvezne volilne udeležbe, kot jo poznamo v nekaterih državah. Obvezna volilna udeležba se mi zdi smiselna le od tistega trenutka dalje, ko lahko volivec s svojim glasom učinkuje na samo sestavo palete možnih volilnih izbir. Kajti v tem primeru, ko je možno povsem formalno nič ne izbrati, od volivca ni več zahtevano, da nekaj želi, čeprav v resnici ne podpira nobene možnosti. Predlagani volilni listič nikogar ne sili v to, da z oddajo glasovnice izjavlja, da si želi tistega, kar si ga v resnici ne želi. Prav nasprotno – ko ima volivec možnost, da izjavi, da se ne strinja z nikomer, ki hlasta za njegovim glasom, dobimo način, kako volivca, ki je prej zaradi nezadovoljstva nad dano izbiro postal volilno apatičen, zopet uspešno povabiti k mizi, ob kateri tudi zares praznujemo najbolj iskrene praznike demokracije.

O INTERESI IN STRASTEH ALI ZAKAJ VOLIMO

Vprašanja politične apatičnosti pa lahko poskušamo zajeti tudi z druge strani, in sicer z vpraša-

njem: Zakaj se volivci, ki se volitev udeležujejo, le-teh sploh udeležujejo? Kot kažejo nekatere raziskave, je namreč velik del volilnih udeležencev že vnaprej povsem odločenih, za katero politično opcijo bodo volili. Še preden so sploh znani vsi kandidati, natančno vedo, kateri stranki ali listi bodo zaupali svoj glas. Skrb zbujajoče pa je zagotovo predvsem to, da nekateri vedo, kako bodo odgovorili na referendumsko vprašanje, še preden se je razvila o njem javna razprava. Zaradi tega mnogi pravilno ugotavljajo, da so referendumi čestokrat le platforma, s katero se meri najbolj surova oblika moči političnih strank. Razlogov za takšen pojav je zopet lahko več. Sklepamo recimo lahko, da je velik del tistih volivcev, ki se udeležujejo volitev, svetovnonazorsko opredeljenih in da si v skladu s svojimi predstavami o tem, kakšna hočejo, da je njihova država, tudi izberejo stranko ali širšo politično opcijo, kateri nato sledijo. Po vsej verjetnosti je to celo najboljši način politične opredelitve, glede na to, kakšen je sistem najpomembnejših volitev na državni ravni, t. j. volitev v državni zbor. Volivcem je namreč na neki ravni onemogočeno, da bi neposredno volili svojega predstavnika v državni zbor, temveč morajo voliti stranko. Morda velik del volilne apatije izhaja tudi iz tega dejstva.

Razlogi za glasovanje točno določene politične opcije so seveda lahko tudi interesi, v smislu koristoljubne kalkulacije, katera opcija bo posamezniku prinesla več ugodnosti. Po drugi strani pa smo v slovenski dnevni politiki tudi vse bolj priče nastajanju tega, kar bi lahko zgovorno poimenovali lobistične stranke. Na tem mestu je potrebno skrbno ločevati med tradicionalno stranko in interesno stranko. V življenju tradicionalne stranke je vedno na delu neka konceptualna zaslepitev, da so interesi, ki jih zagovarjajo, obči interesi. V trenutku, ko član stranke postane prepričan, da program njegove stranke ne zagotavlja občih družbenih interesov, postane za stranko škodljiv. Pri lobističnih strankah pa ta zaslepitev umanjka, kajti lobiji točno vedo, da zagovarjajo interes posamične skupine, ki ga ni mogoče (in tudi ne potrebno) posplošiti na nivo skupnega interesa, ki bi zaobjel vse družbene skupine. Takšna lobistična stranka v Sloveniji je DeSUS, ki uveljavlja interese upokojujencev za ceno sesutja države, in je pri tem tako brezsrčna, da se sploh ne trudi, da bi zamaskirala svoj lobistični značaj (lahko bi se

obregnili tudi ob manj aktualno Stranko mladih ali stranko Zeleni Slovenije). Pojavitev takšnih strank, ki eksplicitno zastopajo interese določene skupine, ne da bi si prizadevale ustvariti videz, da je za političnim projektom vendarle razgrnjen načrt, ki želi udejanjiti skupno dobro celotnega občestva, je v samostojni Sloveniji razmeroma nov pojav. Gre namreč za neko povsem drugačno logiko razumevanja demokracije. V tej luči se namreč državljani združujejo v interesne skupine, ki tako s svojo močjo (izraženo v številu glasov) konkurirajo pri sprejemanju političnih odločitev. Temelj združevanja tako ni več svetovni nazor o pravični družbeni ureditvi ali načinu, kako jo doseči, temveč zagotavljanje političnega predstavnštva partikularnim interesom po povsem tržnem principu. Vprašanje, kaj takšno razumevanje volilnega sistema pomeni za razumevanje demokracije, bi zagotovo potrebovalo daljšo in bolj posvečeno razpravo. Na osnovi tržne logike, ki piše pravila konkuriranja v areni lobističnih strank, pa lahko sklepamo, da bo morebitni pohod lobističnih strank predramil volivce iz apatičnega volilnega dremeža, saj bodo kmalu našli tisto, ki bo skušala neposredno uveljaviti njihov partikularni interes brez sprenevedanja, da bi lahko od tega imel koristi še kdo drug.

Nedvomno pa nekateri volilni upravičenci gredo oddat svoj glas tudi zato, ker so iskreno prepričani, da le-ta šteje in da se morajo kot državljani vsakokrat posebej opredeliti do možne izbire, ki jo demokracija, čeprav tuptam nedemokratično, ponuja.

SPET NA REFERENDUM ALI KAKO IZSILITI APATIJO

Osnovna teza tega sestavka, ki je bila skicirana pred tem, je, da apatičnost volilnega telesa deloma izhaja iz izsiljenih izbir. Denimo, da imamo na izbiro rdeče in črne – kaj pa, če bi želeli vijolične, ki jih paleta izbire ne ponuja? Rešitev, ki jo demokratični sistem ponuja zoper problem izsiljene izbire, je na prvi pogled sila preprosta, kajti državljan ima tako aktivno kot pasivno volilno pravico; ima torej pravico voliti in tudi biti voljen. Če bi torej rad izbral vijolične, a jih na listi še ni, jih lahko angažira v strankarsko obliko in jih tako ponudi na izbiro sebi ter ostalim.

Kar se tiče vloge referenduma v Sloveniji sem že nakazal, da so mnogokrat le žalostno sredstvo

merjenja politične moči obstoječih opcij. Seveda je zelo zaskrbljujoče, da se demokratični institut izrablja kot anketo javnega mnenja z zelo velikim vzorcem populacije, ki je predlagatelju sploh ni treba plačati in to z izgovorom uveljavljanja demokracije. To je značilno predvsem za predhodni posvetovalni referendum, ki je nastavljen kot nagovor državljanom v smislu: »Zelo nas zanima, kaj si vi o tem problemu mislite, kljub temu pa se bomo odločili kar sami!« Pri naknadnem zakonodajnem referendumu bi bil izid lahko povsem drugačen, a kot se bomo v nadaljevanju spomnili iz preteklih izkušenj, ne prinaša prav nič spodbudnega v smeri nižanja politične apatičnosti državljanov. Predvsem se mi zdi, da se državljani pogosto počutimo izigrane glede tega, o katerih političnih vprašanjih naj se neposredno odloča na referendumu in o katerih ne. Primanjkuje nam namreč nek smiselni okvir o tem vprašanju. Po eni strani namreč lahko trdimo, da se vsa vprašanja neposredno tičejo vseh državljanov (od zakona o RTV Sloveniji do zakona o umetni oploditvi), po drugi strani pa lahko tudi argumentiramo, da imamo vsake štiri leta redne volitve v državni zbor, prek katerih naj

bi izbranci prevzeli odgovornost do odločanja v našem imenu. Referendumov, v katerih nam izbranci to odgovornost le občasno in povsem naključno vračajo nazaj, preprosto ne potrebujemo. Referendum bi po tem razumevanju moral biti predvsem orodje v rokah civilne družbe, s katerim bi po potrebi dosegla tisto, s čemer je prišla v navzkrižje z izvoljeno oblastjo. Vendar pa je v Sloveniji civilna družba še preveč zaspana, da bi bila v tem trenutku sposobna angažiranega kolektivnega delovanja, čeprav se je deloma že pričela prebujati (tu mislim na sesutje elektro karte- la). Dnevna politika pa zagotovo ne pripomore k temu, da bi civilno družbo zbudila.

Namesto tega smo od referendumov večkrat celo dvojno izigrani. Z vsako vlado se moramo tako znova odločati o zakonu, ki ureja status in delovanje RTV Slovenije, in vedno moramo nekemu zaupati, da bodo odslej državni mediji zares bolj neodvisni in da bodo bolj učinkovito delovali. Vsake toliko se zgodi tudi kakšen takšen absurd, da se na referendumu večinsko odločimo, da ob nedeljah nočemo imeti odprtih trgovin, pri čemer jasno izrazimo kakšne vrednote zagovarjamo kot narod, a čez nekaj mesecev pa ... Kot da

ne bi odločili ničesar. Volilna udeležba se znižuje, državljani pa smo obtoženi apatije. Ali smo za to apatijo res krivi državljani? Pomislimo ... volja, ki se trudi, da bi se izrazila, a po njej udari neka druga volja, ki prvo povsem izniči, po seriji neuspešnih poskusov postane nujno apatična. Krog, v katerem dnevna politika najprej ponudi možnost za odločanje, nato pa jo roko hitrske umakne, takoj ko odločitev ni po meri dnevnih interesov, se ne bo nikoli sklenil. Njegovo obračanje bo ostalo začarano vse dokler ga ne bomo presekali mi, pa čeprav le z besedo, ki bo prebila tenko plast med dvema uhljema tistih, ki bi se kdaj morali odločiti tudi tako, kot velewa obča volja. •

